

УДК 376.1 – 053.5

О.М. Ткач

oxana77tkach@ukr.net

СТРУКТУРИЗАЦІЯ І ТРАНСФОРМАЦІЯ СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ СЛІВ В ОНТОГЕНЕЗІ

Відомості про автора: Ткач Оксана Михайлівна, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У колі наукових інтересів: розвиток лексики та граматики як складових семантичних полів слів. Email: oxana77tkach@ukr.net

Contact: Oksana Tkach, Doctor of Pedagogy, senior lecturer of the speech therapy and special methods Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University. In terms of research: Development of vocabulary and grammar as components of semantic fields of words. Email: konstantyniv15@gmail.com

Tkach O. Psychological and pedagogical approaches to diagnosing and correcting semantic fields of words of the middle school-age children with severe speech disorders // International Journal of Pedagogy Innovation and New Technologies journal homepage: <http://www.ijpint.com> – ISSN: 2392-0092, Vol. 2, No. 1, 2015, pp. 62-68.; **Ткач О.М.** Формування семантичних полів слів у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком та з ТПМ // Rodzina – centrum świata / pod red. Urszuli Grucy-Miasik. – Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – С. 359-368.

Ткач О.М. Структуризація і трансформація семантичних полів слів в онтогенезі. У статті висвітлені погляди науковців на формування семантичних полів слів як складних функціональних утворень, які представлені різними частинами мови, об'єднаними єдиним смислом, спільністю вираження одного поняття, епідигматичними, парадигматичними та синтагматичними зв'язками. Визначено механізм з допомогою якого вони утворюють цілісну мовленнєву систему та виступають засобом репрезентації об'єктивної реальності.

Представлені погляди науковців, що проводять дослідження у нейропсихологічному та психолінгвістичному напрямку, які розглядають семантичні поля як динамічну систему, що постійно розвивається. Їй притаманні певні властивості: мотивований та

системний характер зв'язку слів, автономність, здатність до трансформації, реполяризації, взаємопроникнення та асоціативного доповнення. Між базовими елементами семантичного поля у процесі життєдіяльності формуються епідигматичні, парадигматичні та синтагматичні зв'язки, що доповнюють один одного та взаємопроникають. Із точки зору психолінгвістики, центральним елементом семантичного поля є його ядро, а допоміжним – периферія, яка підпорядковується ядру.

Також, розглянуто послідовність засвоюється семантичних полів від найпростіших лексем, узагальнюючого та диференційованого значення, засвоєння понять та усвідомленого мовленнєвого опосередкування суджень та умовисновків. Доводиться гіпотеза про те, що мовленнєва система людини не є сталою, а видозмінюється упродовж усього життя, і одним з основних способів її вдосконалення є протиставлення (диференціація) нових понять старим, усвідомлення їхнього значення. У статті розглядається послідовність структуризації та гармонізації семантичних полів впродовж дошкільного та молодшого шкільного віку.

Ключові слова: мотив, задум, структурування, граматико-семантична програма, асоціативний і семантичний образ слова, звуковий образ, сприймання, трансформація експресивне та імпресивне мовлення.

Ткач А.Н. Структурирование и трансформация семантических полей слов в онтогенезе. В статье освещены взгляды ученых на формирование семантических полей слов как сложных функциональных образований, которые представлены различными частями речи, объединенными единым смыслом, общностью выражения одного понятия, эпидигматичними, парадигматическими и синтагматические связи. Определен механизм с помощью которого они образуют целостную речевую систему и выступают средством репрезентации объективной реальности.

Представленные взгляды ученых, проводящих исследования в нейропсихологическом и психолінгвістических направлении, которые рассматривают семантические поля как динамическую систему, постоянно развивается. Ей присущи определенные свойства: мотивирован и системный характер связи слов, автономность, способность к трансформации, реполяризации, взаимопроникновение и асоціативного дополнения. Между базовыми элементами семантического поля в процессе жизнедеятельности формируются эпидигматични, парадигматические и синтагматические связи, дополняющие друг друга и взаимопроникают. С точки зрения психолінгвістики, центральным элементом семантического поля его ядро, а вспомогательным - периферия, которая подчиняется ядру.

Также, рассмотрены последовательность усваивается семантических полей от простых лексем, обобщающего и дифференцированного значения, усвоение понятий и осознанного речевого опосредования суждений и умозаключений. Приходится гипотеза о том, что речевая система человека не является постоянной, а видоизменяется на протяжении всей жизни, и одним из основных способов ее совершенствования является противопоставление (дифференциация) новых понятий старым, осознание их значения. В статье рассматривается последовательность структуризации и гармонизации семантических полей в течение дошкольного и младшего школьного возраста.

Ключевые слова: мотив, замысел, структурирование, грамматико-семантическая программа, ассоциативный и семантический образ слова, звуковой образ, восприятие, трансформация экспрессивное и импрессивной речи.

Tkach O. Structuring and Transformation semantic fields of words in ontogenesis. The article highlights the views of scientists on the formation of words semantic fields as complex functional structures that are different parts of speech, united by a common sense, common expression one concept epidyhmatychnymy, paradigmatic and syntagmatic relations. The mechanism by which they form a coherent speech system and a means of representation of objective reality.

Represent the views of scientists conducting research in the neuropsychological and psycholinguistic direction are considering semantic field as a dynamic system that is constantly evolving. It has certain properties, motivated and systematic character of the word autonomy, the ability to transform, repolarization, interpenetration and associative additions. Between the basic elements of the semantic field of the life formed epidyhmatychni, paradigmatic and syntagmatic relationships that complement each other and interpenetrate. From the point of view of psycholinguistics, a central element of its semantic field is the core and subsidiary - peripherals belonging to the kernel.

Also considered sequence digested semantic fields from simple tokens, synthesis and differential value conscious assimilation of concepts and speech mediation judgments and deductions. We have a hypothesis that human speech system is not sustainable, and modified throughout life, and one of the main ways of its improvement is opposition (differentiation) old new concepts, awareness of their importance. In the article the structure and sequence of harmonization semantic fields for preschool and primary school age.

Key words: motif, design, structure, grammar-semantic application and semantic associative way words sound image, perception, transformation and impresyvne expressive speech.

Постановка проблеми. Успішний розвиток мовлення дитини забезпечується багатьма чинниками. Один з них є взаємодія з носієм мови, що для дитини стає взірцем для наслідування. Спілкування з дорослим є одним з найважливіших факторів загального психічного розвитку дитини, оскільки засвоєні зразки різних за своєю структурою висловів окрім кількісних та якісних особливостей вибору окремих слів несуть ще й конкретне чи зумовлене ситуацією значення. Саме засвоєння значення слів у їх багатогранних виявах і засоби мовлення, що для цього використовуються і є **метою** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження останніх десятиліть у галузі загальної (Г. Люблінська, Н. Скрипченко) та корекційної педагогіки (Є. Соботович, М. Шеремет, В. Тарасун, В. Серебрякова, А. Ястребова), психології (Л. Виготський, Н. Менчинська, М. Жинкін, І. Зімня, О. Шахнарович) та психолінгвістики (М. Камликова, О. Лурія, О. Леонтєв) дають можливість по-новому розглядати закономірності розвитку семантичної складової мовлення та причини, що призводять до відставання у засвоєнні цієї ланки.

Велика кількість праць як вітчизняних (Л. Андрусишина, Л. Бартенєва, Н. Гаврилова, Е. Данілавічюте, С. Конопляста, О. Ревуцька, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Трофименко, М. Шеремет, Н. Чередніченко та ін.), так і зарубіжних науковців (Т. Ахутіна, Ж. Глозман, В. Серебрякова, А. Ястребова, О. Шахнарович, Ф. Сохін, Л. Салмінаєва та ін.) присвячена проблемі формування у дітей вміння оперувати словами, з їх допомогою сприймати, обробляти та використовувати у власному мовленні нову інформацію.

Разом з тим проблема засвоєння семантичного значення слів недостатністю потребує подальшої теоретичної та практичної розробки.

Виклад основного матеріалу. Процес сприймання чужого мовлення, аналітична обробка та прийняття рішення про конкретне значення повідомлення складний та багатогранний процес, що по різному трактується спеціалістами. Найбільш розповсюдженим є нейропсихологічний та лінгвістичний підходи. Зокрема представники лінгвістичного напрямку активно вивчають засоби та аналізують структуру висловлювань.

Зокрема, на думку М. Лісіної, процес мовлення складається з трьох основних категорій засобів спілкування: експресивно-мімічних, предметно-дієвих, мовних операцій.

У шкільному віці процес формування мовлення проходить дуже інтенсивно. Перш за все вдосконалюється узагальнююча функція мовлення. На наступних етапах розвитку відбувається відокремлення мовлення від практичного досвіду, формується регулююча і плануюча функція мовлення.

Таким чином, найбільш істотно при аналізі досліджень з проблеми формування лексики у дітей розглянуто зростання обсягу словника, вікові динамічні зміни системи значень слів, рівень усвідомлення дитиною мовленнєвої дійсності.

Психолінгвістична теорія мовленнєвої діяльності, концепції про процеси породження і сприймання мовлення розкривають структуру і особливості цих процесів, дозволяють визначити шляхи формування основних компонентів мовлення і потенційні можливості мовленнєвого розвитку.

Л. Виготський склав схему внутрішньої психологічної організації процесу породження мовлення як послідовності взаємопов'язаних фаз діяльності, що включає такі етапи: 1) мотивація, намір; 2) думка - мовленнєва інтенція, 3) опосередкування думки у внутрішньому мовленні; 4) опосередкування думки в значеннях зовнішніх слів - реалізація внутрішньої програми; 5) опосередкування думки в словах - акустико-артикуляційна реалізація мовлення.

Мотивація є першою ланкою в процесі породження мовлення. Від мотивації, від потреб людини зароджується думка як одиниця мислення. Одиницею мовленнєвого мислення Л. С. Виготський вважав значення слова. Він також виділив «внутрішнє мовлення» - мовлення «для себе». У внутрішньому мовленні думка перетворюється в слово, що складається з предикатів, а слова переходять із задуму в значення, виникають словесні позначення елементів змісту. Внутрішнє мовлення реалізується згодом у зовнішнє. Рух від думки до слова, за Л. С. Виготським, відбувається у вигляді перетворення особистісного змісту (мови думки) в загальнозрозуміле значення (мову слова).

М. Жинкін, продовжуючи роботу Л. Виготського, припустив, що у свідомості людини існує універсальний предметний код (УПК), що позначає дійсність у вигляді схем, чуттєвих образів. За М. Жинкіним, рух від думки до слова у внутрішньому мовленні починається з перекодування внутрішнього невербального «предметно-схемного» коду у вербальне мовлення. Слова і вислови синтезуються кожен раз за певними правилами.

А. Лурія вважав, що в процесах породження і сприймання мовлення «думка використовує коди мови», а слово являє собою складну систему кодування, що реалізовує функції позначення, аналізу та узагальнення. Мовлення за А. Лурією - це система синтагм (цілих висловлювань). Процес породження мовлення по А. Лурії включає в

себе наступні етапи: мотив; задум; внутрішнє мовлення - «механізм, що перетворює внутрішні суб'єктивні смисли в систему зовнішніх розгорнутих мовних значень»; формування глибинно - синтаксичної структури; зовнішнє мовленнєве висловлювання, що спирається на поверхнево - синтаксичну структуру.

Детальний аналіз мовленнєвої діяльності був здійснений А.Леонтьєвим та Т. Ахутіною і В Пиласвою. А. Леонтьєв узагальнив фундаментальні положення вчених в концепцію породження і сприймання мовлення. Дослідники встановили, що в основі теорії породження мовного висловлювання лежить евристичний принцип - мовець може вибрати різні моделі породження мовлення. За А. Леонтьєвим модель породження мовлення складається з етапів:

підетап - мотивація, орієнтування; 1 етап - внутрішнє програмування. Внутрішня програма відповідає тільки змістовому ядра майбутнього висловлювання (суб'єкт, предикат або об'єкт); 2 етап - граматико-семантична реалізація внутрішньої програми; 3 етап - моторне програмування. На початковому етапі здійснюється орієнтування в ситуації і формуються комунікативні наміри. На етапі створення внутрішньої програми мовленнєві наміри опосередковуються кодом особистісних смислів і створюється основна концепція висловлювання. Цей процес забезпечується діалектичною єдністю та інтеграцією думки та мовленнєвих операцій. На наступному етапі задум перетворюється в програму висловлювання на основі смислового структурування дійсності та її відображення у знаках мовного коду. У внутрішньому мовленні відбувається семантична і граматична реалізація висловлювання. На заключному етапі відбувається звукова реалізація висловлювання.

Під керівництвом А. Шахнаровича проводилися дослідження з проблеми формування програми висловлювання у дітей на етапі однослівних речень. Було встановлено, що в цей період дитина здійснює предиккування (співвіднесення висловлюваного у реченні з дійсністю). Дослідники виділили наступні етапи розвитку предикативності у дітей: 1) слово-речення і ситуація не розчленовані, характерне використання жестів; 2) етап смислового синтаксисування - з'єднання елементів ситуації без вираження зв'язку між ними; 3) з'єднання елементів ситуації за допомогою інтонації, 4) розгорнуте граматично структуроване висловлювання.

Т. Ахутіна, вивчаючи розлади при афазії, також розробила модель породження мовного висловлювання і визначила рівні породження мовлення: 1) мотивація; 2) думка, 3) внутрішня смислова програма - смислове синтаксисування і вибір смислів у внутрішньому мовленні; 4) семантична структура речення - семантичне синтаксисування і вибір мовних значень слів; 5) лексико-граматична структура речення -

граматичне структурування і вибір слів за формою; 6) моторна програма синтагми - кінетичне програмування та вибір артикулем; 7) артикуляція.

У дітей на ранніх етапах розвитку мовленнєвої структури висловлювання (семантична і фазична) не розчленовані і організовуються смисловим синтаксисом. Дитина виділяє словом найбільш значимий компонент ситуації - предикат (тему), а підмет (рема) мається на увазі. Дослідження Т. В. Ахутіної довело складність семантизації в процесі мовотворення. Автор робить важливий висновок про те, що етапи мовної компетентності дитини співвідносяться з рівнями породження мовлення у дорослого.

І. Зімня виділяє 3 рівні мовотворення: 1) мотиваційно-спонукаючий - містить мотив і комунікаційний намір; 2) процес формування і формулювання думки - змістотворча і формуюча фази; 3) реалізація висловлювання у зовнішньому висловлюванні.

У роботах А. Леонтєва, Т. Ахутіної, І. Зімньої простежується єдність поглядів на природу породження мовлення. Процес мовотворення розглядається як цілеспрямована, вмотивована діяльність, яка має певні етапи, рівні. Внутрішня програма висловлювання забезпечується різними кодовими системами (мовноруховою, слуховою, зоровою, предметно-схематичними кодами).

У процесі вибору слів виділяють три етапи пошуку: асоціативний за семантичним образом слова; за звуковим образом слова; на підставі суб'єктивної характеристики слова.

Дослідження Л. Виготського, М. Жинкіна, А. Лурії, А. Леонтєва та ін лягли в основу теорії мовленнєвої діяльності. Її основним положенням є ідея про те, що мовлення дитини розвивається в результаті генералізації мовленнєвих явищ, сприймання мовлення оточуючих і власної мовленнєвої активності.

Сприйняття мовлення відбувається за тими самими закономірностями, що й інше сприйняття. Існують дві ситуації сприйняття - первинне формування образу сприймання і розпізнання вже сформованого образу (А. А. Бодальов, 1982).

Представники Московської психолінгвістичної школи вважають, що більшість ситуацій сприймання мовлення пов'язані з використанням вже сформованого еталону за моторними і сенсорними ознаками. Слово має стійкий моторну образ, стійке звучання і графічне зображення. Звуковий образ слова є одиницею смислового сприймання. Смислорозрізнавальну роль відіграють фонемі, ознаки звуків мовлення людини. Л. Виготський писав, що одиницею мови в звуці є фонема, тобто неподільна фонологічна одиниця, яка зберігає всі основні властивості всієї звукової сторони мовлення у функції позначення. В українській мові смислорозрізнавальними ознаками є: 1) глухість - дзвінкість (тин - дим), 2) твердість - м'якість (віл - сіль); 3) наголошеність - ненаголошеність (замок-замок).

Диференціацію звуків мовлення, фонем забезпечує фонематичний слух. Крім фонематичного слуху важливе значення в процесі породження і сприймання мовлення відіграє його моторна ланка - набір узагальнених артикулем, які відрізняються чіткими фонематическими ознаками і забезпечують стійкість звучання і ввираження слова.

Слово є єдністю звучання і значення. Компонентами семантики слова є предметна віднесеність, значення і зміст. Слово тіснопов'язане з предметними образами, є їх відображенням. Значення слова - це узагальнене і стійке відображення предметного змісту, включеного в суспільно-практичну діяльність людини. Воно виділяє істотні ознаки, узагальнює їх, і на цій основі відносить предмет до певної категорії. Л. Виготський підкреслював, що в процесі розвитку дитини слово змінює свою смислову структуру, збагачується системою зв'язків і стає узагальненням більш високого рівня. Значення слова розвивається у двох аспектах: змістовому і системному. Змістовий розвиток полягає у зміні предметної віднесеності слова, яка набуває категоріальний характер. Системний розвиток значення слова пов'язаний з тим, що змінюється функціональна система, що стоїть за даним словом (на ранніх етапах розвитку дитини - це афективний зміст, у дошкільному віці - набутий досвід, образи, пам'ять, у дорослої людини - система логічних зв'язків, включення слова в ієрархію понять). Зміст слова - це індивідуальне значення, яке набуває слово для людини в кожній конкретній ситуації, породжується усім життєвим досвідом людини.

Механізм смислового сприймання висловлювання по І. Зімній складається з двох фаз: 1) на основі ототожнення слова приймається рішення про смислового ланку (синтагмі, двослівному поєднанні) і про зв'язки між смисловими ланками; 2) фаза смислоформування - узагальнення результату перцептивно-мисленнєвої роботи і переведенні його на цілу одиницю розуміння - загальний зміст повідомлення.

Мовлення у психічній сфері людини займає певне місце і реалізує функції, на основі яких здійснюється спілкування. Опції мовлення за Л. Цветковою: комунікативна функція: мовлення є засобом і формою спілкування; функція регулювання діяльності, організації та зв'язування інших психічних процесів; функція узагальнення: слово аналізує і виділяє предмети, однорідні за вмістом у певні категорії; когнітивна функція: засіб і форма пізнавальної діяльності; номінативна функція: слово позначає і заміщає предмети, об'єкти, явища; емоційно-виразна функція: конкретний зміст слів передається за допомогою інтонації, модуляції голосу, ритміко-мелодичного компонента, пауз, жестів, міміки.

Всі мовленнєві функції взаємопов'язані, опосередковані одна одною.

Теоретико-методологічні концепції Л. Виготського, А. Лурії, А. Леонтьєва розкривають глибокий взаємозв'язок мовлення і формування вищих психічних функцій. Психологи Л. Виготський,

А. Леонтьєв, А. Запорожець, А. Люблінська, Г. Розенгарт та ін. довели, що оволодіння мовленнєвою системою перебудовує всі основні психічні процеси у дитини. Слово виявляється потужним фактором, якісно змінює психічну діяльність, відповідним відображення дійсності і опосередковуючим нові форми уваги, пам'яті, уяви, мислення, а також діяльності. У міру розвитку мовлення свідомість переходить з рівня безпосереднього, чуттєвого досвіду на рівень узагальненого, раціонального пізнання.

Мовлення бере участь у практичному, наочному і абстрактному мисленні, виокремлюючи суттєві ознаки сприйнятих явищ, ситуацій, які слово позначає і узагальнює. Мовлення - це спосіб формування та реалізації мислення, пізнавальної діяльності, спосіб зберігання загальнолюдського соціального досвіду. Слово дозволяє розкрити загальний і узагальнений зміст або значення речей, викликати в уяві образи-уявлення різної модальності (зорової, слухової, тактильної) і оперувати ними.

Дослідження А. Лурії, Б. Ананьєва, Г. Розенгарт і інших також показали, що на ранніх етапах формування мовлення провідна роль належить процесам сприймання і образів-уявленням. Л. Виготський писав, що будь-яке слово має початковий образ, і зростання словника дитини прямо пов'язане з утворенням чисельних і різноманітних зв'язків між образами предметів, явищ і словами, що їх позначають. Н. Швачкіним було досліджено розвиток значень перших слів дитини. Найбільш ранні значення ґрунтуються на наочних узагальненнях за яскравими зовнішніми ознаками предметів. Наступний тип значень формується на об'єдні в одному пред'явленні подібних і відмінних ознак предмета. Третій вид значень характеризується загальними і найбільш постійними ознаками предмета. С. Рубінштейн вважав, що слово є відображенням предмета, його зв'язок опосередковано через узагальнений зміст слова, через поняття, або через образ.

Сприймання під впливом мовлення стає більш точним і набуває вибіркового та системного характеру, стає осмисленим, категоріальним (Л. С. Виготський). Завдяки мовленню виникає логічна пам'ять, абстрактне мислення; в руховій сфері на базі елементарних рухів і дій формуються предметні дії.

Мовлення відіграє істотну роль у формуванні особистості, довільних форм регулювання та контролю поведінки. І. Павлов назвав мову вищим регулятором людської поведінки, а Л. Виготський розглядав її як основний засіб розвитку особистості, управління поведінкою людини (спочатку зовнішнє, потім внутрішнє).

Дослідження науковців характеризують онтогенез мовленнєвих здібностей як найскладнішу взаємодію з одного боку, процесу спілкування дорослих і дитини, процесу що поетапно розвивається; з іншого - процесу розвитку предметної і пізнавальної діяльності дитини.

І те, що розвивається в процесі розвитку дитячого мовлення - це не мова, а характер взаємодії наявних у розпорядженні дитини мовних засобів і характеру функціонування цих засобів, тобто спосіб використання мовлення з метою пізнання та спілкування. Основним і вирішальним у розвитку мовлення дитини є не саме по собі оволодіння номінативною функцією слова, а те, що дитина набуває змоги та вміння за допомогою слова вступити в спілкування з оточуючими».

Висновок. Оволодіння мовленням - в основному відбувається несвідомо і залежить від здатності дитини аналізувати мовлення дорослих. Існує загальна стратегія засвоєння мовних правил: спочатку усвідомлюються основні, глибинні моделі мовлення і засновані на них мовленнєві правила, потім удосконалюється і уточнюється значення слова та способів його застосування.

Бібліографія:

1. Ахутина Т.В., Пилаева Н.М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход /Т. Ахутина, Н. Пилаева. – СПб.: Питер, 2008. – 320 с. 2. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психологическое исследование / под ред. В. Колбановского. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1974.– 362 с. 3. Жинкин Н. Механизмы речи. Издательство академии педагогических наук / Н. Жинкин. – М.: Учпедгиз, 2011.– 462с. 4. Зимняя И. А. Лингвopsихология речево́й деятельности / И. Зимняя. – М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. – 432 с. 5. Логопедія / за ред. М.К. Шеремет. – К.: Видавничий Дім«Слово», 2015. – 672 с. 6. Лурия А. Р. Письмо и речь: Нейролингвистические исследования И.А. Лурия. – М.: Академия, 2002. – 352 с.

References

1. Ahutina T.V., Pilaeva N.M. Preodolenie trudnostey ucheniya: neyropsihologicheskiiy podhod /T. Ahutina, N. Pilaeva. – SPb.: Piter, 2008. – 320 s. 2. Vygotskiy L.S. Myshlenie i rech. Psihologicheskoe issledovanie / pod red. V. Kolbanovskogo. – M.: Gosudarstvennoe sotsialno-ekonomicheskoe izdatelstvo, 1974.– 362 s. 3. Zhinkin N. Mehanizmy rechi. Izdatelstvo akademii pedagogicheskikh nauk / N. Zhinkin. – M.: Uchpedgiz, 2011.– 462s. 4. Zimnyaya I.A. Lingvopsihologiya rechevoy deyatel'nosti / I. Zimnyaya. – M.: Moskovskiy psihologo-sotsialnyy institut, Voronezh: NPO «MODEK», 2001. – 432 s. 5. Logopediya / za red. M.K. Sheremet. – K.: Vidavnichiy Dim«Slovo», 2015. – 672 s. 6. Luriya A.R. Pismo i rech: Neyrolingvisticheskie issledovaniya Yi A. Luriya. – M.: Akademiya, 2002. – 352 s.

Авторський внесок: Ткач О.М. – 100%
Дата відправлення статті 16.03.17 р.